

Взаємодія сім'ї і школи у вихованні громадянськості дітей молодшого шкільного віку

Зміна виховних цілей і завдань на сучасному етапі розвитку українського суспільства на перший план висуває формування у молодих поколінь національних ідеалів, національної свідомості, патріотизму, морально-поведінкових норм. З огляду на це, надзвичайної актуальності й важливого значення набуває проблема виховання у дітей громадянськості.

На важливості формування громадянськості учнів наголошується в Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті [2], Національних програмах «Діти України» [3] та «Українська родина» [4], чинному законодавстві й концепціях, що стосуються діяльності загальноосвітніх навчальних закладів у плані виховання молодих поколінь.

Аналіз традицій українського народу в історичному розвитку суспільства знаходимо в спадщині відомих етнографів, істориків, педагогів Г. Ващенко, Ф. Вовка, О. Воропая, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, П. Чубинського, Т. Шевченка.

Теоретичні й прикладні засади українського народознавства розкриті в працях П. Ігнатенка, П. Кононенка, В. Кузя, Т. Мацейків, С. Павлюка, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Є. Сявавко та ін.

Ці питання певним чином відображені в змісті навчальних програм і підручників, мають місце при проведенні виховних заходів у загальноосвітній школі.

Психолого-педагогічні аспекти виховання особистості в сучасних умовах розвитку Української держави досліджуються І. Бехом, А. Бойком, О. Вишневським, Ю. Гапоном, І. Зязюном та ін.

Проблеми різних аспектів громадянського виховання, його особливості, тенденції і пріоритети, обґрунтування можливостей звернення у цьому процесі до прогресивних ідей педагогічної науки знаходимо в роботах Т. Алексєнко, О. Докукіної, Т. Кравченко, В. Постового, О. Хромової. Аналізуючи стан вихованості дітей різного віку, проводячи умовні паралелі між традиційним і нинішнім впливом сім'ї на формування дитячої особистості, дослідники доводять доцільність об'єднання виховного впливу сім'ї і школи з метою підвищення ефективності виховного потенціалу.

Разом з тим, проведений аналіз літературних джерел засвідчує, що проблема виховання дітей молодшого шкільного громадянськості ще не набула належного висвітлення. Зміст навчальних дисциплін подає окремі зразки народної творчості, які найчастіше сприймаються і засвоюються учнями на репродуктивному рівні, а знання мають фрагментарний характер. Шкільні виховні заходи відзначаються побутово-розважальним спрямуванням, не знаходячи у дітей внутрішнього емоційного схвалення та сприйняття на особистісному рівні.

Не може виконати цього важливого завдання і сім'я, що перебуває, як і все українське суспільство, в кризовому стані, надаючи перевагу матеріальним цінностям перед духовними. Громадянські традиції батьків і дідів забуваються, замінюючись сурогатом ідей, що надходять з екранів телевізорів, пропагуються в пресі та через радіомовлення. Особливо потерпають від цього діти молодшого шкільного віку, в яких ще не сформовані стійкі особистісні риси, відсутні знання, вміння й навички, котрі могли б допомогти їм протистояти негативному впливу соціуму, надаючи перевагу дійсним цінностям та життєвим орієнтирам.

Історія людського суспільства відвела батькам головну роль у вихованні своїх дітей. Поєднуючи цілеспрямовані педагогічні дії з об'єктивним виховним впливом на дитячу особистість, сім'я виступає важливою формою соціалізації молодих поколінь. Сучасна сім'я, як відомо, зазнає серйозних випробувань, що значною мірою зумовлено тими процесами, котрі відбуваються у сучасному українському суспільстві. Підтвердженням цієї думки може бути збільшення кількості розлучень, народження дітей поза шлюбом, зростання конфліктних ситуацій як між самими батьками, так і між батьками та дітьми. Все це негативно позначається на останніх, не тільки не сприяє формуванню позитивних рис і якостей особистості, а й виступає передумовою виникнення негативізму, егоїзму, відсторонення від загальнолюдських культурних надбань.

Специфікою сімейного мікроколективу є те, що у сім'ї виховуються і дорослі, і діти. З огляду на це, виокремлюють три основні аспекти виховної функції сім'ї. Перший з них полягає у формуванні особистості дитини, розвитку здібностей та інтересів, передача їй накопиченого соціального досвіду, вироблення світогляду, відповідального ставлення до праці, прагнення дотримуватися норм і правил співжиття, сприяння фізичній досконалості, зміцненню здоров'я тощо. Другий аспект пов'язаний із систематичним виховним впливом сімейного мікроколективу на кожного його члена. Третій аспект передбачає постійний вплив дітей на батьків, що зумовлює їх активно займатися самовихованням.

Зважаючи на ці положення, а також враховуючи результати констатувального експерименту, було зроблено висновок про важливу роль у вихованні дітей у сучасній сім'ї, що становить органічну складову

громадянського виховання дітей.

Школа, виконуючи замовлення суспільства, ґрунтуючись у своїй педагогічній діяльності на чинні документи про освіту і виховання, намагається подолати ці недоліки, прищепити дітям відповідні ціннісні орієнтири.

Родина і школа – це природні союзники, дві могутні виховні сили. Правильне налагодження взаємодії між ними виступає позитивним чинником у формуванні дитячої особистості, формування її громадянськості, завдяки передачі їй наукових знань, виробленні практичних умінь і навичок, забезпеченні життєвої комфортності, створенні умов, які базуються на провідних принципах гуманістичної педагогіки. Батьки в такому разі виступають помічниками вчителів, а вчителі – помічниками батьків, що й забезпечує досягнення належних результатів на засадах взаємодопомоги і взаєморозуміння.

Проте, не можна не враховувати того, що така взаємодія вимагає доброго знання один одного, тих проблем, які виникають перед кожним з цих соціальних інститутів у вихованні дітей, і тих досягнень, які кожен з них має у своєму багажі.

З метою забезпечення розв'язання цього завдання, виникла необхідність розробки спеціальних опитувальників для батьків, для чого ми використовували наявні в психолого-педагогічній науці нароби з цього приводу, адаптуючи їх до нашої проблематики. Наведемо деякі з цих матеріалів.

Опитувальник для батьків

- склад сім'ї (повна чи нуклеарна), кількість дітей, співвідношення поколінь;
- вік батьків, освіта, професія, місце роботи, захоплення;
- ставлення батьків до навчання та виховання дітей;
- існування або дотримання родинних традицій;
- виховний вплив батька і матері на дітей;
- роль дідусів і бабусь на виховання дошкільнят і молодших школярів;
- педагогічна активність батьків;
- прагнення до поповнення психолого-педагогічних знань щодо виховання дітей молодшого шкільного віку;
- участь у родинних святах, які проводяться НВК;
- допомога вчителям у проведенні виховних заходів з учнями;
- методи виховання, які використовують батьки (переконування, умовляння, покарання, тиск, примус, наказ, заохочення, вседозволеність, жорстокий контроль, приклад, задоволення всіх бажань дитини, обмеження задоволень тощо);
- стиль взаємин між батьками (демократичний, авторитарний, конфліктний, змішаний);
- ставлення батьків до своїх батьків;

- ставлення батьків до дітей;
- ставлення дітей до батьків;
- стосунки між дітьми у сім'ї;
- стан здоров'я членів сім'ї;
- стосунки батьків із сусідами;
- психологічна атмосфера сім'ї (сім'я живе емоційно багато, задоволення суто матеріальних потреб, замкнено);
- сімейні традиції обговорення різних подій на сімейному, ..., державному рівні;
- проведення вільного часу сім'єю;
- педагогічні висновки учителя.

Сім'я покликана не тільки народжувати дітей, а й з першого дня народження створити їм умови родинного тепла й затишку. Щасливою буде та дитина, яка виросте у сім'ї, де панує любов, мир і злагода, діє спільність інтересів між батьками і дітьми. Школа, є наступним від сім'ї щабелем у вихованні дітей, вона продовжує розвивати пропедевтичні знання (одержані і засвоєні у сім'ї), розширює і поглиблює їх. Запорукою успішної взаємодії школи та сім'ї є вивчення соціального, економічного та духовного статусу сім'ї, її виховного потенціалу. З цією метою ми пропонували вчителям, крім анкетування батьків за наведеними вище запитаннями, систематично відвідувати сім'ї. У результаті такої роботи класний керівник, батьківська рада одержували інформацію про мікроклімат, матеріальне становище, побутові умови й виховні можливості конкретної сім'ї.

На основі даних дослідження нами була зроблена класифікація сімей за ознакою ставлення батьків до виховання дітей на основах громадянськості. Нами були виокремлені такі типи:

- сприяння батьків духовному розвитку своїх дітей, цілеспрямоване використання у вихованні в родині громадянськості (як правило, батьки таких сімей входять до складу батьківського комітету);
- пасивне ставлення батьків до виховання дітей на засадах громадянськості;
- прагнення до виховання дітей на засадах громадянськості, але не підтримують зв'язків зі школою і, зазвичай, діють на власний розсуд;
- байдуже ставлення батьків до виховання дітей на засадах громадянськості.

Зважаючи на ці дані, а також на результати, одержані під час проведення констатувального експерименту, окрема увага на формульовальному етапі експериментально-дослідної роботи приділялася підвищенню педагогічної культури батьків через залучення сім'ї до співробітництва зі школою. З цією метою визначався зміст і форми такої роботи, які враховували досліджувану проблему. Тобто за основну мету було обрано підготовку батьків до виховання дітей молодшого шкільного віку на основах громадянськості.

Завдання сім'ї полягають у тому, щоб, починаючи з раннього дитинства, розкривати сутність громадянськості, її практичну значущість для формування особистості дитини зараз і в її майбутньому житті.

Завдання ж школи полягають в організації раціонального цілеспрямованого, послідовного процесу виховання учнів початкових класів громадянськості як на уроках, так і в позакласній роботі; залучення батьків до проведення виховних заходів; використанні можливостей мережі позашкільних закладів у вирішенні проблеми вихованців початкової шкільної ланки громадянськості.

26 березня 2012 року в спеціалізованому НВК з поглибленим вивченням англійської мови «Пролісок» в рамках Шевченківської декади було проведено захист загальношкільного творчого проекту «Вшановуємо Тараса Шевченка».

Цей виховний захід проводився під девізом «Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не вартий пошани».

Кожний клас мав тему для дослідження, всі класоводи обрали для учнів свого класу конкурсний вірш, були виготовлені дитячі малюнки до творів поета, підготовлено інсценівку про його життя. Учні з задоволенням брали участь у літературній вікторині, розв'язували кросворд, декламували вірші, тлумачили значення слів «чумак», «кобзар», давали інтерв'ю тощо.

Проект було добре підготовлено вчителями разом із батьківським комітетом кожного класу та успішно представлено учням закладу та старшому поколінню родин.

Формами взаємодії школи і сім'ї нами були визначені: організація педагогічної освіти батьків, батьківські збори, робота з батьківським активом, залучення батьків до підготовки та проведення позакласних виховних заходів, робота батьківських комітетів, використання засобів масової інформації для висвітлення стану роботи з даної проблеми.

Важливим аспектом взаємодії школи і сім'ї є система підвищення педагогічної культури батьків, методологічною основою якої виступає досвід родинної педагогіки, досягнення вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки з питань виховання. Ефективними формами організації такої роботи добре зарекомендували себе лекторії для батьків, педагогічні та методичні консультації, конференції з різних проблем виховання, у тому числі і громадянського. При плануванні цієї роботи враховували соціальний стан, вік, освіту батьків, сімейний мікроклімат, життєві позиції, ставлення до виховання дітей, до взаємодії зі школою тощо.

Зміст роботи включав організацію зборів, бесід, ігрових сімейних змагань, конференцій батьків разом з дітьми на такі теми: «Традиції нашої сім'ї», «Наша сім'я, родина, рід (родинне дерево)», «Що потрібно знати батькам про громадянське виховання», «Виготовлення, користування

народними іграшками», «Це наша гра», «Яке дерево, такі його квіти, які батьки – такі й діти», «Хто забув звичай своїх батьків, карається людьми і Богом», «Мати – квітка життя», «Батько – стовп родини» та ін.

Підсумовуючи вищезначене, можна стверджувати, що розроблена нами програма спільної роботи сім'ї і школи, у вихованні дітей молодшого шкільного віку сприяє формуванню у них громадянськості і виявилася адекватною поставленим виховним завданням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузь В. Г. Основи національного виховання: концептуальні положення / В. Г. Кузь, Ю. О. Руденко. – Умань : УДПІ, 1993. – 180 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті // Освіта України. – 2001. – № 1. – С. 22–25.
3. [Про Національну програму «Діти України»](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/63/96) Президент України; Указ, Програма від 18.01.1996 № 63/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/63/96>.
4. [Про Програму «Українська родина»](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/243-2001-%D0%BF) Кабінет Міністрів України; Постанова, Програма від 14.03.2001 № 243 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/243-2001-%D0%BF>.
5. Шулаєва Л. М. Духовне надбання поколінь / Л. М. Шулаєва // Рідна школа. – 2004. – № 3, 4. – С. 58–59.